

A rendtartó történet

A rendtartó történész

Tanulmányok
Imreh István
születésének századik évfordulójára

Szerkesztette
FEJÉR TAMÁS, GÁLFI EMŐKE

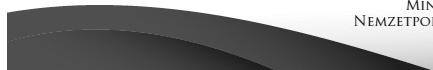
Bölcsészettudományi
Kutatóközpont
**Történettudományi
Intézet**

Kolozsvár–Budapest
2021

A kötet megjelenését támogatták:

nka
Nemzeti Kulturális Alap

MINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKARSÁG

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet
és az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat Titkarsága

© Szerzők, 2021

© Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2021

© Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2021

Kiadja az Erdélyi Múzeum-Egyesület és
a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet,
Eötvös Loránd Kutatási Hálózat

Felelős kiadó: Biró Annamária
Balogh Balázs, Molnár Antal

Műszaki szerkesztés: Virág Péter

Borítóterv: Könczey Elemér

Nyomdai munkálatok: F&F INTERNATIONAL Kft., Gyergyószentmiklós

Felelős vezető: Ambrus Enikő ügyvezető igazgató

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

A rendtartó történetész : tanulmányok Imreh István születésének századik évfordulójára / szerkesztette: Fejér Tamás, Gálfi Emőke. - Cluj-Napoca : Erdélyi Múzeum-Egyesület; Budapest : Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2021

ISBN 978-606-739-195-4

ISBN 978-963-416-288-9

I. Fejér, Tamás (ed.)

II. Gálfi, Emőke (ed.)

Imreh István

Imreh István
(1919–2003)

Tartalom

<i>Tisztelegő gondolatok</i> (Keszeg Vilmos)	7
„Igyekeztem jó tanár lenni, s igazat írni”. Imreh István emlékezete	
Both Noémi Zsuzsanna	
<i>Imreh István munkássága</i>	13
Egyed Ákos	
<i>A történész Imreh István</i>	21
Sipos Gábor	
<i>Imreh István, a tanár</i>	39
Hermann Gusztáv Mihály	
<i>Idősíkok (Imreh István jelenkortörténeti előadásai)</i>	49
Vofkori Mária	
<i>Imreh István és a hétköznapok. „Nem hűlt ki a szeretet”</i>	57
Tanulmányok	
Balogh Judit	
<i>Főúri küzdelmek Háromszéken Apafi Mihály korában</i>	69
Bánkiné Molnár Erzsébet	
<i>Az autonómia belső szabályrendszere, avagy a székhely falutörvények jászkunsági rokonai</i>	89
Ifj. Barta János	
<i>javaslatok és ötletek az Erdélyi Mezőgazdasági Egyesület programjában (1769–1772)</i>	105
Bárh János	
<i>Imreh István és a „történeti népeletkutatás”</i>	119
Bognár Szabina	
<i>Imreh István szerepe a magyar népi jogélet kutatásában és Tagányi Károly programindítóinak megvalósításában</i>	129
Buza János	
<i>Inflációs pénzforgalom törvényes segédlettel; az 1622. évi 77. törvénycikk</i>	147
Csikós Gábor	
<i>Fénytörésben. A Jászság helyi tapasztalatai és a hivatalos történelemszemlélet kölsönhatásai helytörténeti dolgozatokban (1965–1970)</i>	161

Filep Antal	
<i>Mezővárosi földműves polgár gazdasági feljegyzése</i>	177
György Árpád Botond	
<i>Marosvásárhely 17. századi perrendtartásának vázlatja</i>	197
Jakó Klára	
<i>A Soproni kódexről</i>	215
Mátyás-Rausch Petra	
<i>„Ugán fellelhető is miveltetik velünk”. Nemesfémhányászat Torockón a Rákóczi-korban</i>	241
Mezey Barna	
<i>A szankciórendszer alakulása a falutörvények tükrében</i>	257
Nagy Janka Teodóra	
<i>„Régiségbeli szociálpolitika” a székely faluközösségekben. Imreh István és a magyar jogi néprajz</i>	277
Nánási László	
<i>Kísérlet az erdélyi büntetőjog kodifikálására: az 1810/11-es kolozsvári országgyűlés büntetőkérdése</i>	295
Oborni Teréz	
<i>Bálintffy Kristóf generalis perceptor elszámolása az 1621–1630 közötti kincstári bevételekről és kiadásokról</i>	309
Pál Judit	
<i>A székely székek tisztikarának változásai a reformkortól a kiegyezésig (1840–1867)</i>	331
Papp Klára	
<i>Közösségi rend és törvénykezés a bihari hajdúvárosokban a 18. században</i>	365
Simon Zsolt	
<i>Brassó adózása 1526 és 1551 között</i>	383
Veress Emőd	
<i>A sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium épületének visszaaszfalttatása: jogtörténeti kulcskérdések</i>	405

Imreh István szerepe a magyar népi jogélet kutatásában és Tagányi Károly programindítóinak megvalósításában*

A népi jogélet kutatói elsősorban kisebb közösségek normáinak, normarendszereinek megismerését tűzték ki célul. Vizsgálták a közösségi normák keletkezésének, életben tartásának körülményeit, a normaváltozásokat, illetve a normasértések eseteit is. Bár a kutatások többsége a múlt, „letűnt korok” szabályozóit próbálta feltárni és értelmezni, ezekben az elsősorban történeti dimenziójú vizsgálatokban rendszerint teret kapott az aktuális jelen – akárcsak szimbólumokban fellelhető – szabályanyaga, illetve időről időre felmerült az a szempont is, hogy miként lehetne hasznosítani a gyűjtések eredményeit, az úgynevezett népi jogot a jogalkotásban. A magyar népi jogélet kutatástörténetéről számos áttekintő munka áll rendelkezésre.¹ Ezek eredőjeként megállapítható, hogy a hazai kutatástörténet egyik alapvető vonása az erőteljes személyhez kötöttség és az intézmé-

* Jelen tanulmány az NKFIH FK 19 132220 „Tagányi Károly (1856–1924) jogszokásgyűjtő programja és hagyatékának tudománytörténeti jelentősége” című pályázat és a Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport támogatásával készült.

¹ Tagányi Károly: *A hazai élő jogszokások gyűjtéséről*. I. rész. *A családjog és öröklési jog köréből*. Bp. 1919. (a továbbiakban Tagányi: *A hazai élő jogszokások*); Tárkány Szücs Ernő: *Magyar jogi népszokások*. Bp. 1981; Uő: *Results and Tasks of Legal Ethnology in Europe*. *Ethnologica Europaea* 1(1967). 195–217.; Nagy Janka Teodóra: *A magyar jogi néprajzkutatás eredményei és alternatívái*. In: Tárkány Szücs Ernő: *Magyar jogi népszokások*. Bp. 2003⁽²⁾. 851–863.; Uő: *A jogi népelektudatás (1939–1948) nemzetközi előzményei, elméleti és módszertani kérdései, eredményei a hazai interdiszciplináris tudományfejlődésben*. In: *A jogtörténet új forrásai: Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Digitális Adattár = New Sources of Legal History Research: Digital Database of Folk Law (DDFL)*. Szerk. Nagy Janka Teodóra. Szekszárd 2018. 251–316.; Uő: *A magyar népi jogéletkutatás (1939–1948) története és forrásai*. Szekszárd 2018; Uő: *A jogászság szerepe a jogi népelektudatásban (1939–1948)*. *Forum. Acta Juridica et Politica* 8(2018). 177–202.; Uő: *A jogtörténet új forrásai: Tárkány Szücs Ernő Magyar jogi népszokások című monográfiájától egy jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi digitális adattárig*. In: *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken 2016*. Szerk. Szalma József. Bp. 2018. 225–252.; Bog-

nyesültség hiánya.² A kutatástörténetekből kirajzolódik egy konszenzus arról, kik a népi jogélet kutatói, mely kutatások sorolhatók ebbe a körbe: a századelő öröklési jogi gyűjtései (Baross János és Mattyasovszky Miklós), Tagányi Károly programindítója, majd az 1930-as évek végén a Györffy István vezette Táj- és Népkutató Központban életre hívott jogszokásgyűjtő kutatócsoport, melynek tagjai az országos kérdőíves felmérés mellett kutatótáborokat, kiszállásokat terveztek és valósítottak meg. A népi jogélet kutatóinak következő generációja – köztük az életművét a témának szentelő Tárkány Szücs Ernő – ezekből a kutatócsoportokból indult. Imreh István az 1940-es évek elején a bálványosváraljai falukutatás során került kapcsolatba a népi jogélet kutatóival, mindenekelőtt Tárkány Szücs Ernővel, innen indulva sorolódik be életművének egy része – természetesen elsődlegesen a székely falutörvények feltárása és feldolgozása – a magyar népi jogéletkutatás kézzől kézre járó tradíciójába. Elemzésemben három csomópontba sűrítve ismertetem, miként integrálódik Imreh István munkássága a magyar népi jogélet kutatásának 20. századi történetébe, mindenkor erősítve annak szakmaiságát, nemzetközi beágyazottságát. Ezek közül az időrend okán elsőként Imreh István és az 1917–1918-ban jogszokásgyűjtő programot hirdető Tagányi Károly (1856–1924) történész-levéltárnok munkásságában fellelhető kapcsolódási pontokról, majd Imreh István 1940-es évekbeli erdélyi népi jogéletkutatásban játszott szerepéről, zárásként pedig az 1948 utáni időszakról szólnék.

1. „Tagányi és sok mai, véle egyhiten lévő kutató” – Tagányi Károly és Imreh István

Természetesen nem több véletlen egybeesésnél, hogy a Magyar Néprajzi Társaság éppen száz esztendeje, 1919-ben, Imreh István születésének évében adta ki könyv alakban is Tagányi Károlynak *A hazai élő jogszokások gyűjtéséről* szóló munkáját, mely ezt megelőzően a Társaság folyóiratában, az *Ethnographiában* látott

nár Szabina: *A népi jogélet kutatása Magyarországon*. Bp. 2016. (Néprajzi Értekezések 5.) (a továbbiakban Bognár: *A népi jogélet*).

² Nagy Janka Teodóra így ír erről: „Míg nemzetközi viszonylatban (elsősorban német nyelvterületeken) a 19. század elejétől folytatott gyűjtések eredményeként a század végére megtörtént a tudományágak kialakuló rendszerében a jogi néprajz artikulálódása, addig Magyarországon még ma sem vált önálló tudományággá. A jogi néprajz »kézzől kézre« járt, hazai történetét elsősorban elkötelezett kutatók egyéni teljesítménye fémjelzi”. Nagy Janka Teodóra: *A jogi néprajz a hazai kutatások tükrében*. In: *Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből*. Szerk. Mezey Barna–Nagy Janka Teodóra. Bp. 2009. (ELTE Jogi Kari Tudomány 1.) 83.

napvilágot.³ A két szerző munkássága között e véletlen egybeesésnél jóval szorosabb a kapcsolat: a kutatásaik több területen összekapcsolódnak, legyen szó akár a levéltárakban „lappangó” források, köztük a falutörvények közreadásáról, a közös gazdálkodás, a földközösség, az erdőközösség kérdéséről vagy akár a gazdaságtörténet-írás, az agrártörténet-írás és a néprajzi kutatás jelentőségének hangsúlyozásáról.

Wellmann Imre, a kiváló agrártörténész⁴ 1989-ben az Ethnographiában külön cikkben emlékezett meg Tagányi és Imreh földközösséggel és faluközösséggel kapcsolatos kutatásainak párhuzamairól.⁵ Wellmann munkájából kirajzolódik, miként épül egymásra a gazdaságtörténet-írás és agrártörténet-írás, illetve a történeti statisztika iránt elkötelezett két tudós munkája. Wellmann egy 1988-ban elhangzott előadásában így fogalmazott: „A fejlődés útja, melyet Tagányi a földközösség feltárásával indított el, Imreh nagyértékű kutatómunkája révén a faluközösség mélyreható megismerésével kiteljesedve elérkezett fölfelé ívelésének tetőpontjára”.⁶ Wellmann tehát Imreh Istvánt tekinti Tagányi földközösségprogramja autentikus folytatójának: Imreh István kutatásaiban a Tagányi által részletesen elemzett közös gazdálkodás köré szerveződő, azt fenntartó faluközösség működését, szabályozóit tárja fel. Ennek jelentőségét az adja, hogy Tagányinak a földközösség történetéről szóló értekezése kevés visszhangot kapott. Míg Európában valódi vitákat generált a földközösség „felfedezése” (megterhelődve azzal a kérdéskörrel, hogy a magán- vagy a köztulajdoné az időbeli elsőbbség), Tagányi munkája kapcsán nem indult érdemi vita.⁷ Wellman hivatkozott előadásában erről így ír: „Tagányinak tehát távolról sem sikerült elérnie, hogy amit a község hagyományos gazdasági szervezetéről s annak működéséről feltárt, összetevőként szervesen beépüljön abba a képbe, melyet a köztudat a népi műveltségéről, még kevésbé abba, melyet a köztudat az egész nemzet kultúrájáról alkotott magának. Egyedül maradva megkezdett nagy vállalkozásában arra kényszerült,

³ Tagányi: *A hazai élő jogszokások*; Tagányi Károly: *A hazai élő jogszokások gyűjtéséről*. I–II. közl. Ethnographia 28(1917). 42–58., 196–223.; III–IV. közl. Ethnographia 29(1918). 24–49., 193–206.

⁴ Vö. Csiki Tamás: *Wellmann Imre és mezőgazdaság-történetünk új útjai*. In: 18. századi agrártörténelem. Válogatás Wellmann Imre agrár- és társadalomtörténeti tanulmányaiból. Szerk. Csiki Tamás–Rémiás Tibor. Miskolc 1999. (Officina Musei 9.) 7–22.

⁵ Wellmann Imre: *Földközösségtől faluközösséggel – kutatások és felfogások Tagányi Károlytól Imreh Istvánig*. Ethnographia 100(1989). 278–299. (a továbbiakban Wellmann: *Földközösségtől faluközösséggel*).

⁶ Wellmann Imre: *Tagányi Károlytól Imreh Istvánig: a falusi közösségek jelentőségének felismerése*. Kézirat, 1988. (Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet Adattár. Leltári szám: 2506). 1–15. Különösen: 12. (a továbbiakban Wellmann: *Tagányi*).

⁷ Csiki Tamás hiánypótló munkája: *A magyarországi földközösség historiográfiai vázlat*. In: *Emlékkönyv Gunst Péter 70. születésnapjára*. Szerk. ifj. Barta János–Pallai László. Debrecen 2004. 363–375.

hogyan felhagyjon a földközösség további feldolgozásával. Roppant nagy történeti anyaggyűjtése nem jutott túl a kéziratban maradás fokán. 1924-ben bekövetkezett haláláig egészében véve a néprajztudomány felé fordult, azt gazdagította, rendkívüli felkészültségével a jogi népszokások gyűjtésében és rendszerezésével alkotva ugyancsak maradandót”.⁸

A hallgatást Molnár Erik törte meg azzal, hogy 1950-ben önálló könyvként kiadta Tagányi földközösségről szóló munkáját, s bevezetőjében felrajzolta azt az új történetírás térképére.⁹ Miután Molnár szabad utat engedett a *Földközösség történetének*, újabb és újabb interpretációk születhettek: a tanulmány egyetemi tananyag lett, s ezzel egyidejűleg Tagányit besorolták azon kevés „polgári” történetíró közé – Grünwald Béla, Márki Sándor és Acsády Ignác mellett –, „akiktől a marxista történetírás meríthet”.¹⁰

Az 1950-es évektől – ahogy hazánkban – a román történetírásnak is támogatott témájává lett a földközösség kérdésköre. 1958-ban Henri H. Stahl tollából kerül ki a román faluközösségek monográfiájának első kötete, melyet további kettő követett.¹¹ Ezek a kutatások Erdély területét csak részlegesen érintették, ezért Imreh István tervbe vette az erdélyi földközösség és faluközösség történetét feldolgozó szintézis összeállítását.¹² A megjelent résztanulmány bevezető sorában a román földközösség-kutatásokat felvillantó tiszteletköröket követően Imreh Tagányihoz nyúlt vissza. Áttekintést adott az aranyosszéki földközösség formáiról, a bogáthi „szabad földről” és a hunkalyuki társaság még 1933-ban is működött veteményes (káposztás-, kender-) földjéről (ez még a 20. század elején is szántóközösséggént funkcionált, tehát nem volt azonos az Erdélyben általánosan elterjedt legelő-, rét- vagy erdőközösséggel).¹³ Wellmann Imre a fentebb hivatkozott cikkében így értékeli: „Közel egy évszázaddal ezelőtt méltán lehetett fölfedezésként értékelni, ahogy Tagányi Károly a magyarországi földközösség

⁸ Wellmann: *Tagányi* 7.

⁹ Tagányi Károly: *A földközösség története Magyarországon*. Előszót írta: Molnár Erik. Bp. 1950.

¹⁰ Izsépy Edit: *A Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle történetéhez*. Századok 103(1969). 1091.

¹¹ Henri H. Stahl: *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*. I. Confederații de ocol, structuri teritoriale și tehnici agricole. Buc. 1958. (Biblioteca Istorică 6.); Uő: *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*. II. Structura internă a satelor devălmașe libere. Buc. 1959. (Biblioteca Istorică 8.); Uő: *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*. III. Procesul de aservire feudală a satelor devălmașe. Buc. 1965. (Biblioteca Istorică 11.).

¹² Imreh István: *Földközösség Aranyosszéken*. Korunk 35(1976). 1–2. sz. 120–123.

¹³ Uo. 122–123.; Imreh István: *Földközösség Aranyosszéken*. In: Uő: *Erdélyi hétköznapiak 1750–1850. Társadalom- és gazdaságtörténeti írások a bomló feudalizmus időszakáról*. Buk. 1979. 19–24. Vö. Tagányi Károly: *Az első foglalkás szabályozása az aranyosszéki Bogáthon*. Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle 1(1894). 325–330.

hajtani meglétét az ismeretlenség homályából a napvilágra hozta. Napjainkban Imreh továbbhaladva ugyancsak már-már veszendőbe ment nagy értékű kútfő-együttest óvott meg a fenyegető enyészettől, tett hozzáférhetővé és beszédessé. A székely falutörvények, faluközösségi rendtartások és jegyzőkönyvek tiszta, közvetlen sugárzással világítanak be a közösségi életet élő falusi nép mindennapjának mélyébe, közzétételük és feldolgozásuk új, egyedülálló szilárd alapvetés további agrártörténeti kutatásaink számára. Egész bizalommal reméljük teljessé tevő folytatását Imreh művének, melyben a múltba néző tudomány eredményességének a földközösségtől a faluközösségekig kitáruló fejlődése megragadóan, történelmet és néprajzot egyképp gazdagítva tetőződik”.¹⁴

Messze vinne választott témánktól a két szerző gazdaságtörténeti munkásságának (történetstatisztikai adatközléseinek és feldolgozásainak) részletes egybevetése, címbeli témánkhoz közelítve itt és most röviden a két történész néprajzi érdeklődésének gyökereiről, néprajzi gyűjtéshez való viszonyulásáról szólnék rövidebben. Tagányi néprajz felé fordulása az 1890-es évek közepétől jól dokumentálható, a földközösségről szóló tanulmányába integrálta a korabeli európai néprajz eredményeit, az 1896-ban megjelent *Erdészeti oklevéltár*ban pedig az erdészeti etnográfiai kutatástól várt válaszokat a primitív erdőközösséggel kapcsolatos vitatott kérdéseire.¹⁵ Tagányi néprajz felé fordulása mindenekelőtt a külföldi szakirodalom módszeres feldolgozását jelentette, ezzel együtt a gyűjtés fontosságát is hangsúlyozta. Maga sohasem gyűjtött terepen, olvasottsága alapozta meg, hogy a néprajztudományon belül olyan különböző kutatási irányokat jelölt ki, mint az erdészeti etnográfia vagy később a jogi néprajz.

Imreh István néprajzi érdeklődése a kolozsvári egyetemi évei alatti időszakból eredeztethető. 1943-tól bekapcsolódott a Kolozsvári Magyar Diákok Szövetségének (KMDSZ) társadalomtudományi és néprajzi munkaközössége által szervezett, Venczel József vezette bálványosváraljai falukutatásba.¹⁶ Imreh István monográfiája, Both Noémi Zsuzsanna megállapítja, hogy ezekből az 1940-es évek első felében végzett kutatásokból nőttek ki azok az írások is, melyek a székely közbirtokosságok és a székely falutörvények témakörében a későbbiekben láttak napvilágot. Imreh István az 1943/44-es tanévben védte meg *Székely közbirtokosságok* című doktori disszertációját, melyben szintén a Tagányi által használt terminológiára és az ő kutatási eredményeire támaszkodott.¹⁷

¹⁴ Wellmann: *Földközösségtől faluközösségig* 299.

¹⁵ Tagányi Károly: *Magyar erdészeti oklevéltár 1015–1867*. I–III. Bp. 1896.

¹⁶ Both Noémi Zsuzsanna: *Imreh István gyermek- és ifjúkora*. In: *Terek, intézmények, átmenetek*. Szerk. Fedinec Csilla. Bp. 2015. (Határhelyzetek 8.) 132.

¹⁷ Uo.

Ahogy Tagányi, Imreh István is a történelmi adatok/források, a múlt megértésének jobb lehetőségét várta a „kultúra teljességére” fókuszáló néprajzi gyűjtésektől. Imreh 1976-ban megjelent *Jegyzetek néprajzról és történelemről* című dolgozatában így fogalmaz: „... az [...] újszerű néprajzi kutatások olyan bővítő forrásokat nyitnak meg, amelyekből árad a história felé – a lelet- és iratanyagban csak jelzett vagy még csak meg sem említett – információ. Olyan, amely értelmezni tanít homály fedte jelenségeket, fényt vet kevésbé ismert életterületekre, s feltár olyan részleteket, első látásra köznapitényeket, amelyek éppen a legrejtettebb, legbensőbb emberi viszonylatokat, érdekeltségeket, mozgatóerőket, magatartásformákat segítenek felfedni és értelmezni”.¹⁸

Mindkét történész a különböző tudományterületek szorosabb együttműködésének szükségessége mellett érvelt. A Néprajzi Társaság elnökévé választott Tagányi 1922 márciusában elhangzott elnöki megnyitójában így fogalmazott: „Néprajzi tudományos kutatásaink előmozdításában, most már, még a távolabbi rokon tudományokra is inkább számíthatunk. Egy idő óta ugyanis általában észlelhető, hogy az egyes szaktudományok eddigi merev szakszerűsége és zárkózottsága mindinkább enyhülni kezd. Mindenik most már sokkal szívesebben keresi föl a többi tudományokkal határos mezsgyét, mert csakugyan éppen a különböző érintkezési pontok azok, melyek ma a leggazdagabb tudományos eredményeket szolgáltatják”.¹⁹

A Magyar Néprajzi Társaságnak 1977-ben a tiszteleti tagjává választott Imreh István²⁰ a közös eredetből fakadó egyfajta természetes „kapcsoltságnak” nevezi a történelem és néprajz szükségszerű együttműködését: „... kezdetben volt az egység, napjainkban pedig általánosodó a rádöbbenés arra, hogy a különben szükségszerű tagozódással valami jelentős megy veszendőbe; a rokon diszciplínákat valamilyen integrálódás pántjaival egybefogottan kell tehát oltalmazni a széthullástól. Mégpedig oly módon, hogy megőrizhessék önállóságukat, kimunkált hagyományaikat; hiszen a feladat, a kutatás tárgya, célja, a forrásanyag a vizsgálódás módszere különállást kíván, miközben kapcsoltságot is követel”.²¹ Ebben a tanulmányában Imreh többszörösen elismerően szól Tagányi kutatásairól: „... a mi Kelet-Európánkban a századfordulón a népi életben még bőven tényé-

¹⁸ Imreh István: *Jegyzetek néprajzról és történelemről*. In: *Népismereti dolgozatok*. Szerk. Kós Károly. Buk. 1976. 35. (a továbbiakban Imreh: *Jegyzetek néprajzról és történelemről*); Uő: *Jegyzetek néprajzról és néptörténetről*. Korunk Évkönyv 1976. 243–248. (a továbbiakban Imreh: *Jegyzetek néprajzról és néptörténetről*).

¹⁹ Tagányi Károly: *A Magyar Néprajzi Társaságnak 1922. évi március hó 29-én tartott XXXIV. évi rendes közgyűlése. Tagányi Károly elnöki megnyitója*. Ethnographia 33(1922). 116.

²⁰ *A Társaság új külföldi tiszteletbeli tagjai: Imreh István*. Néprajzi Hírek 6(1977). 25.

²¹ Imreh: *Jegyzetek néprajzról és néptörténetről* 243–244.

szett s ma is megbújik ősi korok sok maradványa, éltek és élnek középkorias formák, eszmék és hiedelmek, a feudális lét zárt, hagyományos életrendjének eszközei, szokásai, a régi világ szájhagyományok révén öröklődő emlékei. Ebből a »néprajzi jelen«-ből kiindulóan kívánja Tagányi és sok mai, véle egyhiten lévő kutató a teljesebb, élettelebb múltat felderíteni”.²² Elismerően szól a Tagányi által alkalmazott módszerről is: „Rendkívüli tisztánlátással és sok, később nevezetessé váló, újszerű elmélet alkotóját megelőzve jelöli ki Tagányi a történelem jelenköz-pontú vizsgálatának ezt a sajátos módszerét”.²³ Imreh Tagányihoz hasonlóan együttműködésre sarkallja a történet- és néprajztudomány művelőit, ahogy történt ez a bálványosváraljai szociográfiai felmérés során is. Meggyőződése, hogy a parasztság-, az agrár-, a falutörténet „csakis az etnográfia segítségével érlelhet életes, a teljességet tükröző tanulmányokat”.²⁴

A néprajztudományon belül is a két történész speciális érdeklődése a jogi néprajzra és a népi jogélet kutatására irányult. Tagányi az 1919-ben megjelent, több évtizedes adatgyűjtésen és széles horizontú nemzetközi kutatástörténeti áttekintésen alapuló jogszokásgyűjtésre felhívó programindítójában egyszerre szorgalmazza az „írott és jogi formákba öntött szokásjogok” és az „élő, megíratlan, jogi alakba nem öntött jogszokások, jogi szertartások és jelképek” összegyűjtését. Az írásba foglalt szokásjogi források közül külön kiemeli a „falusi nép jogait és kötelességeit” szabályozó urbáriumokat, úrbéri összeírásokat és szerződéseket, a soltész- és kenézleveleket stb. „Milyen végtelen becses és kimeríthetetlen gazdag kútforrás támadna néprajzunk, jog- és gazdaságtörténetünk részére egyaránt, ha mindezeket rendszeresen összegyűjthetnők és közzétennők. Mint a németeknek, úgy nekünk is vannak úgynevezett falutörvényeink, különösen olyan községeinktől, melyek úrbért, földesúri hatalmat nem ismertek, amilyenek pl. az erdélyi szász, székely falvak, a magyar szabad községek [...]. Csak az a baj, hogy levéltárainkban még töménytelen megyei, városi statútum és falutörvény kiadatlanul lappang.”²⁵ Egyes falurendtartások, -törvények már ismertek voltak Tagányi könyve megjelenésekor, többek között a Tagányi szerkesztésében megjelent Magyar Gazdaságtörténelmi Szemlében is megjelent néhány; ugyanakkor vitathatatlanul Imreh István végezte el a székely falutörvények rendszeres gyűjtését és feldolgozását.²⁶

²² Uo. 244.

²³ Imreh: *Jegyzetek néprajzról és történelemről* 31.

²⁴ Uo. 32.

²⁵ Tagányi: *A hazai élő jogszokások* 1–3.

²⁶ Wellmann: *Földközösségtől faluközösséig* 291.

Imreh István Tagányi Károly történész-etnográfus szerteágazó kutatásainak több elemét is beépítette munkásságába. Ehhez a hasonló érdeklődési kör éppúgy hozzájárulhatott, mint az, hogy az Annales-iskola hatása alatt formálódó történelemszemlélet magyar előképét/gyökereit Imreh István a Gazdaságtörténeti Szemlét indító, a mindennapok története és alapvetően a történetírás módszertani kérdései iránt érdeklődő Tagányival azonosította.

2. Imreh István szerepvállalása az erdélyi jogéletkutatásban az 1940-es években

A Tagányi-féle jogszokásgyűjtő program megjelenését követően nem kezdődött meg „a hazai élő jogszokások gyűjtése”. A népi jogélet kutatása csak az 1930-as évek végén indult meg programszerűen, a Györffy István vezette Országos Tájé- és Népkutató Intézet keretein belül. Györffy 1939 elején – Papp László és Bónis György részvételével – kis munkacsoportot hívott életre, hogy megindítsa a „magyar népi jogszokások és joghagyomány összegyűjtésének rendszeres munkáját”.²⁷ Györffy a kezdeményezéshez az Igazságügyi Minisztérium támogatását kérte. A miniszter a felkérés nyomán országos felhívást tett közzé a jogszokások és jogi hagyományok összegyűjtésére, így az kormányprogrammá vált.²⁸

A munkacsoport egyik tagját, Bónis Györgyöt 1940 októberében a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Jogtörténeti Tanszékének vezetőjévé választották, ahol szemináriumot szervezett a jogi néphagyományok gyűjtésére. Imreh István a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karán hallgatója volt Bónis Györgynek, és, mint láttuk, itt kapcsolódott be a Venczel József vezette bálványosváraljai falukutató tábor munkájába is. A táborban végzett munkáról – mely rendkívül nagy hatással volt Imreh későbbi munkásságára – a fiatal közgazdász egy kolozsvári diáklapban, a Márciusban közölt beszámolót.²⁹ Bálványosváralján egy kisebb jogszokáskutató csoport is működött, melynek tagja volt Tárkány Szücs Ernő is.³⁰ Imreh István és Tárkány Szücs ismeretsége innen eredt.

²⁷ Bognár: *A népi jogélet* 77–106.

²⁸ Nagy Janka Teodóra: *Jogászok szerepvállalása a kalotaszegi jogi néprajzi kutatásokban és az erdélyi jogi néphagyománygyűjtésben (1939–1948)*. Pro Publico Bono 1(2018). 252. (a továbbiakban Nagy Janka: *Jogászok*).

²⁹ Imreh István: *Közgazdászok Bálványosváralján*. Március 1943. 5. sz. 11–12.; Uő: *A bálványosváraljai falukutatás*. Korunk 26(1967). 9. sz. 1190–1197.

³⁰ A kutatótábor kezdetén a résztvevők tizennégy bevezető előadást hallgattak meg. A jogi néphagyományok kérdéséről Bónis György adott áttekintést. Molter Péter: *Falukutatás Bálványosváralján*. Hitel 5–6(1940–1941). 285–306.

A visszaemlékező Benkő Samu szerint Imreh István érdeklődése a bálványosváraljai falukutató tábor hatására fordult a történelmi kérdések irányába. Még egyetemi hallgatóként – mint az Erdélyi Tudományos Intézet ösztöndíjasa – felkereste Kolozsváron az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárát, Sepsiszentgyörgyön pedig a Székely Nemzeti Múzeum Kézirattárát, hogy tanulmányozhassa az erdélyi (különösen a székelyföldi) falu írásos emlékeit.³¹ A háború után az Erdélyi Tudományos Intézetben helyezkedett el kutatóként. Az akkor indult kolozsvári irodalmi és kulturális lap, az Utunk tizenkettedik számában 1946-ban publikálta *Napszámosság vagy részesség? A törvényhozás és az erdélyi szakember felelőssége* című írását, melyben az élő szokásjog és a tételes törvény ellentmondásaira próbálta felhívni a döntéshozók figyelmét.³² A román földművelésügyi tárca ugyanis új rendeletben szabályozta a részesszolgáltatás rendjét, s ezzel – írta Imreh – a „mezőgazdasági munkarendben az eddig szinte kizárólag szokásjogi szabályok által rendezett viszonyokat az államhatalom tételes jogi szabályozása váltotta fel”.³³ A miniszteri rendelet napszám fizetését írta elő, bér munkára cserélve az addig általánosan elterjedt részesszolgáltatást. A szerző hiányolta az előzetes tudományos felmérést a törvényalkotás folyamatában: „Szükségesnek látjuk a részesszolgáltatás fogalmának megvilágítását, annál is inkább, mivel a mezőgazdasági munkaviszonyok feltárására hivatott kutatómunka ezzel a kérdéssel napjainkig igen keveset foglalkozott.” Írását tudománypolitikai követelmények megfogalmazásával zárta: „Napjainkon túlmenően mindazok, akik sorsuknál, képzettségükönél, hivatásuknál fogva felelősei az ország gazdasági jólétének, vagy a szóban forgó réteg problémáival szemben nem közömbösek, a mezőgazdasági munka- és bérleti viszonyok feltárásával és megismertetésével tartoznak. Egyedek és intézmények számára is elodázhatatlan feladat a rendelkezésre álló idő alatt a kérdés olyan értelmű tanulmányozása, amely segítségére siethet a törvényhozásnak, főleg a lokális, regionális sajátosságok kibontásával. Választ kell adni arra a kérdésre, hol, hogyan és milyen tényezőkre kell tekintettel lennie a törvényhozásnak, hogy céljait elérhesse.”³⁴ Ez a rövid, aktuálpolitikai kérdésekre reagáló írás már jelezte azt a kutatói törekvést, amely rövid idő múlva a székelység jogéletét, annak történelmi intézményeit és forrásait teszi vizsgálat tárgyává,³⁵ felidézve egy

³¹ Benkő Samu: *A múltidéző titka: az élmény és a biztos tudás*. In: *Emlékkönyv Imreh István születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Szerk. Kiss András–Kovács Kiss Gyöngy–Pozsony Ferenc. Kvár 1999. 9.

³² Imreh István: *Napszámosság vagy részesség*. Utunk 1(1946). 12. sz. 6.

³³ Uo.

³⁴ Uo.

³⁵ Imreh István ebből az időszakból származó, a népi jogélettről szóló további írásai: *Székely közbirtokosságok*. In: *Székelyföldünk*. Szerk. Faragó József. Sepsiszentgyörgy 1944. 48–66.; Uo.: *A vagyonszerzés megítélése Sepsibodokon*. Társadalomtudomány és Politika 1(1946). 157–166.

olyan időszakot a népi jogéletkutatás 20. századi történetéből, amikor is a társadalmi hasznosság és hasznosulás kérdése nem csupán szómágiaként, a különböző statisztikai mutatók javítása érdekében merül fel.

A Bónis György vezette kalotaszegi gyűjtések 1942 nyarán indultak meg: mintegy 35 falu jogszokásait, azok térbeli és időbeli változásait kívánták feltérképezni, különös hangsúlyt fektetve arra, hogyan érintkeznek egymással a magyar és a román nép jogszokásai.³⁶ Nagy Janka Teodóra legutóbbi, az erdélyi gyűjtésekre fókuszáló forrásfeltáró munkáiból tudjuk, hogy Bónis György 1946-ban összeállította a gyűjtés eredményeit összegző, úgynevezett „Kalotaszegi Kötet” szinopszisát. A kötet megírása előtt Bónis György 1947. szeptember 15. és 30. között még tervezett egy kontrollgyűjtést. Ebben az előzetes tervek szerint Imreh István is részt vett volna. Bónis a kutatói teljesítmények alapján bízott abban, hogy sikerült megtalálnia azokat az erdélyi szakembereket (név szerint: Markos András, Imreh István, Faragó József, Incze Miklós, Dobos László, Jégh Károly és Szilágyi Sándor személyében), akik megfelelő színvonalon folytatják majd a megkezdett munkát, és hosszú távon is elkötelezett és eredményes kutatói lesznek a jogi népszokásgyűjtésnek. Nagy Janka Teodóra megállapítása szerint Bónisnak a szakmai kompetenciák biztosításán túl azért is fontos volt a legjobb kutatók elkötelezése a téma mellett, mert tudta, hamarosan el kell hagynia Erdélyt. Tárkány Szücs Ernőhöz címzett levelében így ír – többek között – Imreh jövőbeli szerepvállalásáról: „Hogy mi lesz persze ezzel a munkával távozásom után nem tudom, de ha az említettek egyszer belekapnak, nem kell félteni tervünket”.³⁷

Bónis tehát nagyon bízott Imreh elkötelezettségében, felkészültségében is, és nem kellett csalódnia: a tervezett próbagyűjtés ugyan nem valósulhatott meg, ugyanakkor Imreh István biztos bástyája lett a népi jogéletkutatásnak éppúgy, mint a történetírást formáló néprajznak. Ráadásul az ezt követő időszakban Imreh szerepe tovább erősödött – és nem csak Erdély vonatkozásában.

³⁶ Az erdélyi gyűjtések értékelését Nagy Janka Teodóra végezte el. Nagy Janka Teodóra: *A népi jogélet kutatása Erdélyben 1939–1948 között*. In: *Határjelek és bagyásfák. A hetvenedik életévébe lépő Bárbth János tiszteletére írott tanulmányok*. Szerk. Kothencz Kelemen. Baja 2014. (Bajai Dolgozatok 18.) 593–547. (a továbbiakban Nagy Janka: *A népi jogélet*); Uő: *A magyar népi jogéletkutatás és az erdélyi gyűjtések (1939–1948)*. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 22(2014). 95–108. (a továbbiakban Nagy Janka: *A magyar népi*); Uő: *György Bónis und die Forschung des siebenbürgischen volkstümlichen Rechtslebens des Volkslebens (1939–1948)*. In: *Tripartitum trium professorum. Három szegedi jogtörténész. Drei Szegediner Rechtshistoriker*. Tudományos emlékülés Bónis György születésének 100., Both Ödön születésének 90. és Iványi Béla halálának 50. évfordulóján. Szerk. Balogh Elemér–Homoki-Nagy Mária. Szeged 2017. 263–270. (a továbbiakban Nagy Janka: *György Bónis*); Nagy Janka: *Jogászok*.

³⁷ Nagy Janka: *Jogászok* 262.

3. „Erdélyre nézve az egyik legfontosabb forrás vagy a számunkra” – a magyar népi jogélet kutatása 1948 után

Bónis György 1948-tól tanítványaival – immár a Szegedi Egyetem berkein belül – az Alföldön folytatott kutatásokat. A kutatók – köztük az előző időszak eredményeinek összegzésére vállalkozó Bónis – még bizakodtak abban, hogy „az épülő magyar demokráciában” jelentőséggel bírhat a népi jog.³⁸ A reményeket nagyban táplálta, hogy 1946 decemberében új műhely alakult az Egri Jogakadémia Szociográfiai Intézetében a jogszokások gyűjtésére.³⁹ A népi jogélet kutatásának azonban a „népuralom rendszerében” nem volt helye. A mindent átható ideológia a jogtudományt sem kerülhette el, sőt, a jog terrénuma elsődleges fontosságúnak minősült. Egyrészt a szocialista jogfelfogás – amely jognak kizárólag az állam által alkotott szabályokat tekintette – egyeduralmával elvi alapon kérdőjeleződött meg a népi jogéletként kutatott jelenség létjogosultsága, másrészt, mivel az előző rendszerben a népi jogéletkutatás támogatásra talált, sorsa azonnal megpecsételődött. A népi jogéletkutatásba bekapcsolódott kutatók a pálya szélére kerültek, legyen elég itt csak azt említenem, hogy Tárkány Szücs Ernő 1956-ban indított kandidátusi eljárása majd három évtizedig nem vezetett eredményre.⁴⁰

Ebben az időszakban Imreh István szerepe felértékelődött: 1947-ben megjelenik a *Székelj falutörvények*, melyről a bálványosváraljai kutatótárs, Tárkány Szücs Ernő elismerő recenziót közöl az *Ethnographia* hasábjain.⁴¹ Általánosságban is elmondható, hogy Imreh publikációit a népi jogélet képviselői kitüntetett figyelemmel kísérték; közöttük Tárkány Szücs Ernő, aki barátjaként tisztelte az erdélyi tudóst, sokat tett azért, hogy azokat a szakmai közönség is megismerhesse.⁴² Hogy pontosan mit jelentett a magyar népi jogélet kutatóinak Imreh István

³⁸ Bónis György: *Népi szemlélet és jogalkotás*. Pusták Népe 3(1948). 15–23.

³⁹ Veres Gábor: *Népi jogszokások kutatása Heves megyében*. *Agria* 33(1997). 487–511.; Uő: *Adatok a népi jog Heves megyei kutatástörténetéhez*. In: *Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajz-tudományok és a történettudományok köréből*. Szerk. Mezey Barna–Nagy Janka Teodóra. Bp. 2009. (ELTE Jogi Kari Tudomány 1.) 280–291.

⁴⁰ Bognár Szabina: *Tárkány Szücs Ernő kutatásai és a nemzetközi néprajztudomány*. In: *Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére*. Szerk. Nagy Janka Teodóra. Szekszárd 2014. (Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 1.) 37–44.

⁴¹ Tárkány Szücs Ernő: *Székelj falutörvények. Bevezetéssel és jegyzetekkel közgyűjteszi Imreh István*. Erdélyi Tudományos Intézet, 40 l. Kolozsvár, 1947. Ismertetés. *Ethnographia* 59(1948). 205–206.

⁴² Tárkány Szücs Ernő: *A rendtartó székelj falu. (Faluközösségi határozatok a feudalizmus utolsó évszázadából.) Bevezető tanulmánnyal és magyarázó jegyzetekkel közgyűjteszi Imreh István*. Kriterion, Bukarest, 1973. 340 l. Ismertetés. *Ethnographia* 86(1975). 463–464.; Uő: *Imreh István: Erdélyi békéznapiak. Társadalom- és gazdaságtörténeti írások a bomló feudalizmus időszakáról*. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1979. 346 l. Is-

személye, azt jól tükrözik Tárkány Szücs Imreh Istvánhoz írott levelei:⁴³ „Pista, Te nagyon szerény vagy és elhárító, pedig mindnyájan egyértelműen érezzük, látjuk, hogy a Te munkásságod mennyire főrésze az ottani társadalomtudományi-történeti kutatásoknak és ez a rész milyen fontos, megalapozó a mi itteni munkásságunk szempontjából. Erdélyre nézve az egyik legfontosabb forrás vagy a számunkra, éppen azért, mert új adatokat társz fel és ezeket szinte Te vagy az egyedüli, aki – mint mondani szoktuk – interdiszciplináris módon, gazdasági, jogi, történelmi, néprajzi s ki tudja még, milyen sok egyéb szempontból dolgozod fel ezt az értékes anyagot. Minden szem most is Rád tekint, a falutörvények dolgában s nagyon várjuk újabb kötetedet. Tudod milyen nagy sikere volt Alsó-csernáton falutörvénye angol fordításának,⁴⁴ egyik barátom Hollandiából telefonon köszönte meg a különlenyomatot és külön kiemelte, hogy ilyet még nem is hallott, hogy versbe foglalják a helyi törvényeket. Látod, az ilyen elismerések növelik bennünk az ambíciót és adnak erőt, hogy tovább dolgozzunk. Ezt is Te hoztad be a közvéleménybe, most már nemzetközileg is.

Nagyon érdekelne, Pistám, hogy a jogi népszokások iránt van-e valami érdeklődés ott, az erdélyi magyarok között. Nagyon jó lenne, ha sikerülne bennük egy kicsit elültetni ezt a szenvedélyt, mert sokat lehetne még várni az ottani forrásoktól. Ha megnézed, a könyvem jelentős része erdélyi anyag és ez csak arra mutat, hogy az ottani magyar diákoknak még fontos munkát lehetne végezniük tovább vive ezt, amit a könyvemben én csak érinteni tudtam. Biztasd is a fiatalokat erre, mert nekik kell átvenniök a Te és az én stafétámat is, és szemünkre fogja hányni az utókor, ha nem állítanánk magunk helyett új erőket. Itt kezdem örömmel regisztrálni, hogy az anyagi kultúra kutatói egyre inkább a dolgok társadalmi oldalát is igyekeznek megvilágítani és már jogi kérdésekre is kitérnek”.⁴⁵

Romániában a népi jogélet kutatásában áttörést jelentett Romulus Vulcănescu *Etnologie juridică* című monográfiájának 1970-es kiadása.⁴⁶ Varga Csaba jogfilozófus, aki Európa-szerte figyelemmel kísérte a témában megjelent publikációkat, Vulcănescu opusáról recenziót tett közzé.⁴⁷ Ebben röviden áttekintette a

metetés. *Ethnographia* 91(1980). 595–596.; Uő: *Évszázados falutörvényeink*. Honismeret 11(1983). 5. sz. 3–5.

⁴³ Köszönettel tartozom Fejér Tamásnak, hogy felhívta a figyelmem a levelekre, és rendelkezéseimre bocsátotta azokat.

⁴⁴ Ernő Tárkány Szücs: *Collecting Legal Folk Customs in Hungary*. *Acta Ethnographica* 29(1980). 191–192.

⁴⁵ Tárkány Szücs Ernő levele Imreh Istvánnak, Bp., 1981. márc. 17. Erdélyi Múzeum-Egyesület Kézirattára, Imreh István kéziratgyűjteménye (a továbbiakban: EME Kt, Imreh-hgy.), IV/1. 360. sz.

⁴⁶ Romulus Vulcănescu: *Etnologie juridică*. Buc. 1970.

⁴⁷ Varga Csaba: R. *Vulcănescu: Etnologie juridică*. (București: Editura Academiei Rep. Soc. România, 1970). Ismertetés. *Állam- és Jogtudomány* 16(1973). 4. sz. 659–660.

magyar előzményeket; egyúttal rögzítette, hogy a mozgalom átfogó, a tudományos és a tudományon kívüli szempontokat összefogó értékelése még várat magára, s ugyanez a helyzet más szocialista országokban is. Ennek okán is különös jelentőséget tulajdonított Vulcănescu szocialista irodalomban úttörő írásának, mely a néprajz, a jogtörténet körén túl „egyes tételes jogtudományi ágak figyelemre is érdemesnek mutatkozott”.⁴⁸ A román jogi népszokások kiváló kutatója „a közös gondokra is tekintettel” annak hivatkozási alapja, példája lett, hogy a szocialista irodalom sem nélkülözheti a jogi etnológia tanulságait.⁴⁹ Tárkány Szücs Ernő sokat tett azért, hogy ezt a kapcsolatot élővé tegye, így Vulcănescu Tárkány Szücs meghívására 1975-ben részt vehetett a budapesti finnugor kongresszuson.⁵⁰

Miután Vulcănescu 1970-ben megjelentette jogi etnológiai munkáját, a romániai magyar tudományos élet is zöld utat kapott a népi jogélet vizsgálatára.⁵¹ Balás Éltés András a székelység jogéletét feltárandó, 1972-ben gyűjtési felhívást tett közzé: „A székelység mindmáig számtalan ősi vonást megőrzött népi jogéletéről van szó, melyet a mind jobban előtérbe kerülő írott, ún. tételes jog rohamosan szorít vissza”.⁵² A szerző a „népi jogélet vizsgálatának” néprajzi, történelmi, jogtörténeti és „közvetlenül jogi vonatkozású” jelentőséget tulajdonított. Rövid cikkében olyan több száz éves intézményeket mutatott be, melyek nyomokban még a hetvenes években is fellelhetők voltak. Egyik példája a tízesek – mint a gyalogság (gyalogok rendjének) 12. századtól kezdve létező szervezeti formája –, melynek 1970-es évekbeli feladata az volt, hogy egymást felváltva végezzék el a falura háruló közmunkákat. Ez a szerző szerint világos példája annak, hogy a nép jogfelfogását tükröző formák – gyakran bármiféle külső támogatás nélkül – akár évszázadokig is fennmaradhatnak. A székelység büntetőjogi felfogásának sajátosságaként utalt arra, hogy a becsületsértést lényegesen nagyobb bűnnek tartják az emberölésnél, s az önbíráskodást általában jogosnak tekintik. Balás Éltés András s a népi jogélet kutatói szinte mindannyian fokozott érdeklődéssel fordultak

⁴⁸ Uo. 659.

⁴⁹ Uo. Lásd még Tárkány Szücs Ernő: *Vulcănescu, Romulus: Ethnologie juridică (Jogi etnológia)* Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1970. 339. o. Ismertetés. *Ethnographia* 86(1975). 201–203.

⁵⁰ Paládi-Kovács Attila: *Tárkány Szücs Ernő helye a magyar néprajztudományban*. In: Tárkány Szücs Ernő: *Magyar jogi népszokások*. Bp. 2003⁽²⁾. 872.

⁵¹ Ebben az időben keletkezett népi jogi írások: Kresz Mária: *Nyíljegyek Nyárszón. Tulajdonjegyek és a földközösség emléke egy kalotaszegi faluban*. Néprajzi Értesítő 57(1975). 139–153.; L. Marcu–V. Negoș: *Vechi obiceiuri juridice în Depresiunea Buzăului (a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului XX)*. Aluta 6–7(1974–1975). 171–196.

⁵² Balás Éltés András: *A székelység népi jogéletéről*. Múzeumi Kurír 1972. 9. sz. 30.

a rendkívül sok archaikus vonást hordozó székelység népi jogszokásai felé, mivel a szabadság, a kielélt önigazgatás mindenkor vonzó, hálás kutatási témának bizonyult.

Ebben az időszakban az erdélyi kutatók, köztük Imreh István munkái a legfontosabb hivatkozási alappá váltak a magyarországi népi jogéletkutatók számára.⁵³ Az Erdély-szerte megjelenő írások egy, az anyaországban hivatalosan nem létezőnek nyilvántartott tudományterület létét, tovább élését igazolták számukra.

Imreh István 1973-ban újabb forrásgyűjteményt tett közzé *A rendtartó székely falu* címmel, melyben több száz, a 18–19. századból származó egyedi esetre vonatkozó faluhatározatot adott közre.⁵⁴ A kiadott forrásokat több tízezer eseti döntésből válogatta össze. Törekvése, hogy a jövőre vonatkozó, „elvi álláspontot” tartalmazó határozatokon keresztül ne csak a faluközösség jogalkalmazásáról, de egyúttal a jogalkotás folyamatáról is képet adjon. Tette ezt egy olyan időszakra vonatkozóan, amikor a székely önkormányzati rendet és szokásjogot a Habsburgok korszerűsítő és központosító törekvései a maguk képére próbálták formálni. A tárgyak szerinti csoportosításban közölt faluközösségi határozatok az élet szinte minden területére kiterjedtek: a „közre”, az önkormányzatokra, a falusi szervezetre vonatkozó rendelkezéseken túl vissza-visszatérően szabályozták a gazdasági kapcsolatokat és a családi életet is. Bevezető tanulmányában a szerző azt a folyamatot mutatta be, ahogy a szokásjog, s benne a faluközösségi határozatok megpróbálták a hagyományos rendet megvédeni a külső kényszekkel szemben.

Szintén Imreh István kutatásai hoztak felszínre egy nagyon érdekes vizsgálati anyagot. 1823-ban Keresztúr-szék „cirkuláló biztosaí”, a falvakat bejárva, a lakosságtól arról kértek tájékoztatást, hogy ott kit tartottak bűnösnek, vétkesnek, és az egyes cselekményekért milyen büntetés járt. Harmincnégy községből gyűj-

⁵³ Tárkány Szücs Ernő Budapesten, 1981. szeptember 24-én kelt levelében így ír erről: „Bárhol foglalkozunk a 18–19. század történetével, az erdélyi szokásjogi kérdésekkel, a Te neved mindig felmerül, hol történész, hol jogász vagy néprajzos ajkáról. Én persze ilyenkor büszkén dagasztok magamban, hiszen én jóbarátja vagyok a nevezett úrnak, büszke is vagyok erre, mondom”. EME Kt, Imreh-hgy., IV/1. 360. sz.

⁵⁴ Imreh István: *A rendtartó székely falu (Faluközösségi határozatok a feudalizmus utolsó évszázadából)*. Buk. 1973. Tárkány Szücs Ernő így ír erről: „Lassan érnek meg a dolgok, a Te kitűnő könyved méltatására szolgáló két dokumentumot mellékelem, amelyek most lettek készen. Az egyik egy könyvismertetés az Ethnographiában, a másik rádió előadás, amelyet Földes Laci kollégám tartott. Remélem, most már Magad is elhiszed, hogy milyen uttörő jellegű a könyved és éppen amiatt is a folytatását, a falutörvények további közzétételét és hozzá hasonló tanulmányok írását nagyon várjuk”. Bp., 1976. január 23. EME Kt, Imreh-hgy., IV/1. 360. sz.

tölttek be adatokat egy tizennégy pontos kérdőív alapján. A válaszokból jelentés készült, melyből kiolvasható, hogy a falvak lakói milyen „bűnös cselekedeteket” tartottak számon.⁵⁵ Szintén az 1970-es években jelenhetett meg Imreh Istvánnak a csángó Szeszka Erdős Péterrel készített interjúja is a szabófalvi jogszokásokról, mely a témában az egyik leggyakrabban hivatkozott írása lett.⁵⁶

Imreh István 1983-ban adta ki az 1973-ban megjelent könyve „párját” *A törvényhozó székely falu* címmel, melyben a szélesen értelmezett jog nézőpontjából dolgozta fel a székely falvak történetét.⁵⁷ Az önmagukat szabályozó és igazgató 16–19. századi székely faluközösségek a társadalmi rétegződésüket tükröző falusi önkormányzataikon keresztül egy keményen szervezett, szigorú rendszabályokkal körülbástyázott rendszert alakítottak ki. Ez sem kerülhette el azonban az országos törvényalkotás hatásait. A külső, „idegen” jog behatolása viszont egy időszakra még szorosabbra zárta a rendszert, ahogy a szerző hangsúlyozta, hogy a válaszként megerősödő konzerválási törekvések egyben az értékőrzést s egyáltalán az élet lehetőségének megőrzését is szolgálták. Az átmenet, átalakulás során még karakteresebben körvonalazódnak azok a szabályok, melyeknek egy része népi jog, s melyek az élet minden lényeges momentumát áthatották. Ahogy a tételes jogban, úgy itt is a szankciókból és a (jog)esetekből rajzolódik ki a szabályok valódi tartalma. Imreh István tolmácsolásában a szabályozási rendszer megbonthatatlan egységként él: részét képezik az írott falutörvények, határozatok éppúgy, mint a vallási és erkölcsi szabályok.

Tárkány Szücs nagy elragadtatással írt barátjának: „Mondhatom, elámultam nemcsak a falutörvények és rendtartások tömegének láttán, hanem a tanulmány részen is. Hogyan lehet ennyi finomságot kiolvasni a rideg törvényekből s ezek és az élet kapcsolatát olyan reálisan ábrázolni, mint ahogy Te teszed.

A székely kultúra egy újabb oldalát exhumáltad, mint a maguk idejében Orbán Balázs, Kriza János és Benedek Elek. A három nagy mellé most már Te is feliratkoztál, hiszen a Te témád is van olyan fontos, mint a népballadáké vagy népmeséké és a feldolgozás színvonala még talán magasabb is, mint az övéké. Ezután Téged csak a Negyediknek foglak nevezni és igazán örülök annak, hogy ezt a tiszteletet és megbecsülést parancsoló helyet az én Pista barátom tölti be.

⁵⁵ A lista: részegeskedés, verekedés, káromkodás, tolvajkodás, kóborlás, erdő- és határprédálás, templomkerülés, házasságrontás, paráznaság és hitetlenül élés. Imreh István: *Ősök és erkölcsök Keresztúr-fülszékben*. In: Uő: *Erdélyi békőznapok. Társadalom- és gazdaságtörténeti írások a bomló feudalizmus időszakáról*. Buk. 1979. 25–36. (a továbbiakban Imreh: *Ősök*).

⁵⁶ Imreh István–Szeszka Erdős Péter: *A szabófalvi jogszokásokról*. In: *Népismereti dolgozatok*. Szerk. Kós Károly–Faragó József. Buk. 1978. 195–207.

⁵⁷ Imreh István: *A törvényhozó székely falu*. Buk. 1983. (a továbbiakban Imreh: *A törvényhozó székely falu*).

De ezt nem a barát, hanem a szakember mondatja velem, aki tudja, hogy a népballadák és népmesék önmagukban is gyönyörködtetnek, de a jogi szövegekhez olyan értő tolmácsolás szükséges, mint a Tied. Tudomány és jó olvasmány együtt, és életet lehel a zord rendelkezésekbe, jól megérzi az olvasó azt a fontos háttért, amelyben a szövegek születtek. Igazán gratulálok Pistám!”⁵⁸

Tárkány Szücs levelei is arról tanúskodnak, hogy Imreh István hetvenes években kibontakozó, a székelység jogszokásaival kapcsolatos munkái egyszerre jelentettek reményt és muníciót a hazai, meglehetősen mostohán kezelt kutatók és kutatók számára. A magyar népi jogéletkutatás számára Erdély mindig is a legfontosabb gyűjtési lehetőségek közé tartozott;⁵⁹ az erdélyi gyűjtésekre támaszkodtak, onnan várták az újabb eredményeket. Bár Erdély esetében sem beszélhetünk rendszeres gyűjtőmunkáról, a szórványosan megvalósuló kutatások egyúttal a harmincas évek végén indult gyűjtések folytatását is jelentették. A több mint százéves magyar népi jogéletkutatás történetét áttekintve nem hagyható szó nélkül ugyanakkor az sem, hogy Imreh István példaértékű munkáiból általános tanulsággal szolgálhat a népi jogéletkutatás számára a vizsgálati egység megválasztása, valamint az általa mesterien kidolgozott komplex szabályozás bemutatása.⁶⁰ Imreh István félreérthetetlenül érzékelteti: „... a falutörvény szülőföldje: a kis tömbökre tagozódott közösségekkel teli világ”.⁶¹ Meggyőződése szerint nem véletlen, hogy a népi jogéletkutatás hazai történetére visszatekintve, nem annyira a vágyálom kategóriájába sorolható országos vizsgálatok, sokkal inkább a kisebb léptékű, egy-egy lokális közösség jogéletének feltérképezését célul tűző kutatások lehettek szakmailag is sikeresek. Ugyanígy igazolódott az is, hogy az Imreh

⁵⁸ Tárkány Szücs Ernő levele Imreh Istvánnak, Bp., 1984. március 18. EME Kt, Imreh-hgy., IV/1. 360. sz.

⁵⁹ Nagy Janka: *A népi jogélet*; Nagy Janka: *A magyar népi*; Nagy Janka: *György Bónis*.

⁶⁰ Vö. Imreh István: *Székelysíki paraszti jegyzőkönyvek pásztortársi határozatai 1717–1928*. Agrártörténeti Szemle 2(1959). 1–4. sz. 161–190.; Imreh: *Ősök*; Uő: *Szabadság, önrendelkezés, jogalkotás a székelysíkinél*. Korunk 42(1983). 1. sz. 71–76.; Uő–Pataki József: *Az erkölcsei normák és más szabályok megszegői Kászonban (1650–1750)*. Művelődés 40(1991). 30–32.; Uő: *A székelysíki faluközösség alkonya*. Magyar Tudomány 100(1993). 256–266.; Uő: *A természeti környezet oltalmazása a székelysíki rendtartásokban*. In: *Európa híres kertje. Történeti ökológiai tanulmányok Magyarországról*. Szerk. R. Várkonyi Ágnes–Kósa László. Bp. 1993. 122–140.; Uő: *Szociálpolitika a rendtartó székelysíki faluban*. Művelődés 49(1996). 19–21.; Uő: *Udvarhelyszék legrégebbi falutörvénye*. Székelysíki föld 1997. 1. sz. 70–75.; Uő: *A koronkaiak pere*. In: *Szabó István emlékkönyv*. Szerk. Rácz István. Debrecen 1998. 354–391.; Uő: *Rendtartó öngazgató közösségek a Székelysíkin*. In: *Várkonyi Ágnes emlékkönyv születésének 70. évfordulója ünnepére*. Szerk. Tusor Péter–Rihmer Zoltán–Thoroczkay Gábor. Bp. 1998. 457–487.; Uő: *Jogi népszokások szépirodalomban és szaktudományban*. A Hét 13(1982). 3. sz. 9.; Uő: *A Kalotaszegi rendtartó falu*. Kalotaszeg 3(1992). 1. sz. 4.; Uő: *Falutörvények, rendtartások*. Rubicon 1992. 3. sz. 14–16.

⁶¹ Imreh: *A törvényhozó székelysíki falu* 26.

István által teljes természetességgel megvalósított, tudományterületek közötti kapcsoltságként leírt kutatási módszer (tudományközi együttműködés) lehet csak biztos pillére a jogélet, a szokásrend, a szabályozók és szabadságok vizsgálatának. Mindezt felismerve hívták életre jogászok, néprajzosok és történészek 2011-ben a Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoportot, melynek keretében Imreh István szellemi örökségéhez kapcsolódva, sor került több lokális közösség (a teljesség igénye nélkül: a Jászkun terület, Makó, Szentés, Sárkeresztes és legutóbb a Káli-medence) jogrendjének feltérképezésére.⁶² Imreh István munkássága tehát a mai napig az egyik legfontosabb iránymutató a népi jogélet kutatói számára.

⁶² Bánkiné Molnár Erzsébet: *A jászkun szabadság (A törvényesség helyi sajátosságai a Jászkun terület népi kultúrájában 1682–1876)*. Szekszárd 2017; Gelencsér József: *Székesfehérvár áldásos árnyékában. Sárkeresztes népi jogélete 1867–1959*. Székesfehérvár 2018; Uő: *Népi jogélet a Káli-medencében*. Székesfehérvár 2019; Homoki-Nagy Mária: „Az általam megkért biteles tanúk előtt következő végső rendelésemet téstem...” *Jobbágy-parasztok végrendeletei Szentés mezővárosában*. Szekszárd 2018; Nagy Janka Teodóra: *A „jó Rend” szabályai: a makói történeti népi jogéletkutatás, mint jogi néprajzi kutatómódszertani modell*. In: *Szokásjog és jogszokás*. II. Szerk. Nagy Janka Teodóra. Szekszárd 2016. (Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Könyvtár 2.) 271–280.